

dienst met zijn nachtelijke dronkemans-tooneelen zijn zij ten eenenmale onmogelijk.

Het moge overbodig zijn, hier te verklaren, dat voor zoo menig ander onderdeel der geneeskundige praktijk de vrouwen ook door mij als gewenschte collegae met vreugde worden begroet. Van harte juich ik toe al wat er gedaan kan worden, om de eigenaardige bezwaren, die voor haar de geneeskundige vorming oplevert, te verkleinen en uit den weg te ruimen. Wil de stad Amsterdam aan de dames, die aan haar Universiteit den artstittel hebben verworven, de gelegenheid schenken zich als gasthuis-dokter verder te bekwamen, ik zal er mij ten zeerste over verheugen. Het spreekt echter vanzelf dat voor deze stad de gasthuis-dienst het eerste, de voortgezette opleiding der dames-artsen slechts een tweede belang is. Daarom juist heeft de Raadsdiscussie in Gasthuiskringen zoo gróote bevreemding gewekt, wjl de bezwaren der Gasthuis-autoriteiten, die men daar als volkomen gegrond erkent, geheel zijn verontachtzaamd. Naar mijn meening ware de juiste weg, om voor vrouwen het assistentschap in de gasthuizen te openen, geweest een verzoek aan Burgemeester en Wethouders om opgave van de maatregelen en de daaraan verbonden kosten, die een noodzakelijke reorganisatie van den Gasthuisdienst zou vereischen.

Daarbij zal dan nog wel meer komen kijken dan het inrichten van twee afzonderlijke wachtkamers. Het logies van de wachtkamer-doctores, het samenwonen van een aantal ongehuwde mannelijke en vrouwelijke artsen onder het groote gasthuisdak en andere zaken zouden heel wat veranderingen in den dienst noodig maken. Dit durf ik, alleen reeds om het bestaande verbod aan de verpleegsters om ooit een doctorskamer te betreden, een verbod dat niet zonder gegronde vrees is ingesteld, wel met gerustheid voorspellen.

Intusschen is met goeden wil een regeling ongetwijfeld te vinden. Ik zou haar met warmte toejuichen. Doch die regeling moet eerst worden tot stand gebracht. Bij den tegenwoordigen gasthuisdienst zijn vrouwelijke assistenten niet op haar plaats.

Amsterdam, 19 Febr. 1899.

H. BURGER.

Het komt mij voor dat Prof. FOKKER's artikel in dit nummer in gebreke blijft zijn houding tegenover de serum-therapie en tegenover de bacteriologie te rechtvaardigen.

I. Prof. FOKKER vestigt de aandacht op mijn zinsnede: „wij hebben hier en „daar gegevens, die zeer voor de serum-therapie pleiten” en geeft te kennen dat zijn meening: „de door de vrienden van het serum gepubliceerde resultaten zijn niet zeer evident” niet *heel veel* van mijn conclusie verschilt. In het geheel echter van mijn betoog beschouwd, doet de geciteerde zinsnede anders. Ik heb haar niet geschreven als résumé, zooals het citaat al licht zou doen denken. Een résumé van mijn artikel — dat weet de Heer FOKKER wel — zou veeleer luiden: „Wij hebben vele gegevens aangevoerd gevonden, „die wij niet kunnen accepteren. Misschien zijn de gunstige berichten, die „zij geven wel een uitvloeisel van de serum-therapie, maar er zijn bronnen

„van dwaling, die ons behoedzaam moeten maken. Hier en daar echter „zijn er gegevens — zeer sprekende en belangrijke — die het nuttig effect „der serum-therapie zoo goed bewijzen als er in therapeutische zaken maar „wat te bewijzen is”. Wie van mijn geheele betoog kennis neemt en niet alleen een enkele, niet voor résumé bedoelde zin er uit licht, kan er onmogelijk toe komen dat ik de resultaten der serum-therapie „niet zeer evident” vindt.

Gold het hier werkelijk een door mij onvoorzichtig gestelden zin, minder gelukkig is de Heer FOKKER waar hij mij elders in tegenspraak met mij zelf wil brengen. Als ik in den aanhef van mijn artikel aan het meerendeel der geneeskundigen een min of meer afwachtende houding toeken, ben ik geenszins in tegenspraak met blz. 200. „Bovendien beweren de klinici, dat zij „geval voor geval een gunstigen invloed van het serum hebben waargenomen . . . indien eenige jaren lang onpartijdig is waargenomen en geoordeeld, dan mogen wij aan dezen indruk der klinici geen waarde meer ontzeggen”, („dat klinische waarneming het vraagstuk kan oplossen”, zoo resumeert de Heer FOKKER verkeerd). Immers ik stel het meerendeel der practici, die af en toe eens diphtherie-lijdens behandelen niet gelijk met de klinici, die dagelijks met diphtherie-patiënten te doen hebben.

II. Prof. FOKKER houdt vol, dat hij de resultaten der serum-therapie problematisch vindt en niet zeer evident.

Maar hij maakt zich te gemakkelijk af van de statistiek. De zeer belangrijke (geenszins betrekkelijk geringe) daling der mortaliteit, in den winter van 1894—1895, zich kenmerkend door het ongehoorde feit, dat de winter, waarin het nieuwe geneesmiddel voor het eerst werd toegepast minder diphtherie-dooden bracht dan de voorafgaande zomer, verklaart Prof. FOKKER door het woord „spontaan” en de verwijzing naar het uitsterven van de diphtheritis in de vorige eeuw! Is dat nu de „even goede” andere verklaring, waarvan de Middelburgsche feestrede gewaagde?

III. Prof. FOKKER is tot zijn meening omtrent de serum-therapie gekomen op andere wijs. Zijn „motieven zijn grootendeels van theoretischen aard”. Den experimenteelen grondslag acht hij te zwak. Ik durf gerust zeggen dat het onjuist is *op dien grond* te twijfelen aan het succes der serum-therapie.

ROUX, met evenveel recht een autoriteit als BAUMGARTEN, dien Prof. FOKKER aanvoert, heeft eenmaal geoordeeld dat BEHRING's experimenten een voldoende grond gaven om tot de beproeving van het serum in het Hôpital des Enfants malades over te gaan. Of dat *overijld* was, laat ik voor het oogenblik daar. De waarnemingen van een groot aantal gevallen, gecontrôleerd door gelijktijdige waarnemingen in een ander Parijsch Hospitaal, wezen een belangrijke verlaging der mortaliteit aan; de met serum behandelde zagen hun kans op herstel verdubbeld. ROUX's statistiek was de grondslag voor den invoering der serum-therapie. Meent Prof. FOKKER dat die invoering *overijld* geschiedde, dan moest hij ROUX's cijfers en argumenten aan kritiek onderwerpen. In dit stadium der zaak treden de „motieven van theoretischen „aard” op den achtergrond. Wie denkt er aan malaria-lijdens de chinine te onthouden, omdat hij met de theorie der chinine-werking niet tevreden is.

IV. De experimenteelen grondslag der serum-therapie, die aan ROUX voldoende

is toegeschenen, om hem tot beproeving van het serum bij kinderen te nopen, wordt door Prof. FOKKER op een zevental punten aangevallen. Daarbij zijn vele pagina's kantteekeningen te maken, maar ik laat die punten grootendeels rusten, omdat zij eigenlijk voor het oogenblik niet veel tot de vraag of het serum helpt, afdoen. Wij zouden op die wijs de hoofdzaak uit het oog verliezen. Naar mijn meening gaven werkelijk de onderzoekingen van LOEFFLER, BEHRING, KITASATO, ROUX en YERSIN, het recht om het middel te *beproeven*, geenszins om te voorspellen, dat de proef een gunstig resultaat zou geven. In tegendeel de kans was groot, dat het, bij vergiftigde dieren tijdig toegepast, zoo overtreffelijk werkende middel, bij den zieken mensch in den regel te laat zou komen.

V. Eindelijk de houding van Prof. FOKKER tegenover de bacteriologie. Mag ik nu eens op tegenspraak wijzen?

Op blz. 3 wordt gezegd dat „wat men de bacteriologische leer gelieft te „noemen zoo wankel is, dat het voortdurend van gedaante verandert” en op blz. 4 dat de bacteriologen ergernis geven „door het vasthouden aan ver„steende theorieën”.

Ik heb niet gezegd dat Prof. FOKKER *geen* waarde hecht aan hypothesen, zooals hij begrepen heeft. Ik heb *gezegd* dat hij geen rekening houdt met de wetenschappelijke waarde van hypothesen en theorieën en ik *meen* bovendien dat hij *te veel* waarde hecht aan hypothesen en theorieën.

De niet precies gedefinieerde uitgangshypothese der oudere bacteriologie zou ik *in mijn woorden* zóó willen voorstellen, dat men de bacteriën te onbeduidend vond om aan hen dezelfde standvastigheid van soortkenmerken toe te schrijven, die men, zonder verder onderzoek, aan de grootere planten en dieren toeschrijft. Men miste de hulpmiddelen om verschillende soorten te onderscheiden en zocht er ook niet naar. Ik heb met deze bacteriologie toevallig het eerst kennis gemaakt (NAEGELI, BUCHNER, BILLROTH) en wandelde in nevelen. Wat scheen mij daarom PASTEUR's standpunt een enorme vooruitgang, toen ik zijn *Etudes sur la bière*, résumé van zijn werk tot 1875, las. PASTEUR nam bacteriën-soorten aan gekarakteriseerd door den vorm der individuen en door hun stofwisseling en zocht voor elke gisting zulk een soort op te sporen. Dat is de grondslag der nieuwere bacteriologie, waarop ook KOCH heeft voortgebouwd. Deze hypothetische grondslag heeft alles gedaan wat men verwachten mocht; zij heeft tot onderzoek opgewekt en ontdekkingen helpen tot stand brengen.

Is zij het bacteriologische dogma, waartegen Prof. FOKKER waarschuwt? Een dogma wordt zij, indien men de gelegenheid laat voorbij gaan om de hypothese te toetsen en geen tegenspraak duldt; als men op de ketterjacht gaat. Welnu, de hypothese wordt telkens weer getoetst. Een lange lijst van gevallen zou men kunnen samenlezen, waarin is aangetoond dat zekere soort individuen van verschillende vormen kan voortbrengen, haar chemisme en virulentie veranderen kan. Prof. FOKKER schijnt nu volkomen standvastigheid onder alle omstandigheden of grenzenlooze veranderlijkheid te verwachten, zonder aan de derde, in het midden liggende mogelijkheid te denken.

De beschuldiging van „doodzwijgen” van anders denkenden is gemakkelijker te uiten dan te staven. Daarenboven is HÜPPE, wiens denkbeelden

bij Prof. FOKKER blijkbaar eenige sympathie vinden, toch ook een bacterioloog en wat hij werkt mag dus op het crediet der bacteriologie gesteld worden. De paradoxe publicatie van FERRAN, die men had willen weren uit een „gezaghebbend Duitsch Weekblad” heeft Prof. FOKKER waarschijnlijk niet gelezen. Ik heb ze met redacteur's oogen aangezien en vond ze het drukken niet waard, al is ze nog zoo paradox. Zouden de bacteriologen genade vinden als ze zóó dachten, onderzochten en schreven?

Prof. FOKKER's thans besproken artikel is op de laatste bladzijde al weer doorzaaid met de gebruikelijke boutaden: toast, coterie-geest, nul n'aura de l'esprit, mijn verdediging der therapie en passant vergoelijking genoemd, dwangbuis der bacteriologen, lastige vondst, doodzwijgen. Daarmede echter overtuigt men niet. Ik blijf er bij deze wijs om over de bacteriologie te spreken, onbillijk te noemen. Op den duur zal het blijken dat het „ridiculiseeren der bacteriologische leer” ten nadeele van den lacher geschiedt. Een ernstige kritiek in een voor dat doel geschreven artikel kan slechts nut stichten. Ieder van ons heeft telkens de herinnering noodig dat de theorieën, die wij aanhangen spoedig onvruchtbaar zijn, zoo zij niet onophoudelijk zich wijzigen naar gelang der nieuwe vondsten. Maar in een referaat acht ik die aanvallen misplaatst. Zelden wordt er iemand gevonden, die om zulke kleinigheden zich het tijdverlies eener polemieek getroosten wil en zij blijven dus onweersproken. De deskundigen zullen de boutades niet aan het wankelen brengen; den niet-deskundigen wordt een meening opgedrongen; zij worden in casu zelfs in verzoeking gebracht om een therapeutische methode te verwaarloozen, die zij niet *mogen* laten toe te passen.

Wat het artikel van den Heer MENNO HUIZINGA aangaat, kan ik kort zijn. Over de beteekenis voor de volksgezondheid heb ik niet gesproken, alleen over het serum als geneesmiddel. Het kan zijn, dat de lichte gevallen van diphtherie (waarin de zware door het serum worden geconverteerd) meer kans op besmetting geven dan zware gevallen, en dat aldus een uitbreiding der epidemie zou kunnen plaats grijpen. Dat die uitbreiding werkelijk heeft plaats gehad, blijft m. i. problematisch, omdat de diagnostiek der diphtheritis hoogst waarschijnlijk is veranderd na de invoering van het serum.

STRAUB.

BERICHTEN.

BUITENLAND.

LONDEN. — Teedere liefdezusters. De Londende nurses zijn in opstand. Reeds verleden jaar wilden zij een protest-meeting in Hydepark houden, waarbij alle rooksters waren uitgenodigd, omdat de geneeskundigen haar het rooken van cigarettten op de zalen, de gezelschaps- en slaapkamers verboden hadden. De pers koos toen krachtig partij, en de meeting ging